

ՀԱՄԸՆԴՀԱՆՈՒՐԻ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆԻ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԻՍՊԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՇԱՊԱՏՈՒՄ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐՈՒՄ

ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ Հ.Գ., ԱԶԻԶԲԵԿՅԱՆ Զ.Ռ.

Հրաշապատում հեքիաթների պատկերավոր արտահայտչամիջոցների շարքում իր ուրույն տեղն է գրավում պատկերավոր համեմատությունը, որը բանահյուսական ստեղծագործություններում հանդիպող ամենատարածված հնարներից է: Լինելով լեզվի պատկերավորման միջոցների նախնական և պարզագույն ձևը՝ համեմատությունը միաժամանակ նրանց բոլորի հիմքն է և լայնորեն կիրառվում է գեղարվեստական խոսքում¹: Հայտնվելով բանահյուսական ստեղծագործության կազմում և ամբողջովին ենթարկվելով նրա բովանդակության պահանջներին՝ համեմատությունը ձեռք է բերում գեղագիտական մեծ կարևորություն, հարստանում է լրացուցիչ հարանշանակություններով և իմաստային նրբերանգներով՝ առաջ բերելով բազմաթիվ զուգորդումներ:

Համեմատությունը, որպես ոճական հնար, հատուկ է բոլոր բանահյուսական ժանրերին, սակայն նրա տեսակարար կշիռը, կազմը և գործառույթները դրանցից յուրաքանչյուրում միատեսակ չէ, այսինքն՝ ոճական առումով համեմատությունները միանշանակ չեն:

Պատկերավոր համեմատությունը հեքիաթի գերիշխող ոճական հնարներից է: Եթե փոխաբերությունը հեքիաթներում հաճախ հանդիպող երևույթ չէ, ապա համեմատությունները, ընդհակառակը, շատ գործածական են: Հեքիաթի տեքստում համեմատության գերակշռումը պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով. նախ և առաջ՝ հեքիաթի անանունությամբ և կոլեկտիվ հեղինակությամբ: Հեքիաթի լեզուն աչքի է ընկնում պարզությամբ, իսկ համեմատությունն իր պարզագույն կառուցվածքով հեշտորեն հարմարվում է հեքիաթային միջավայրին՝ առավել դյուրին դարձնելով վերջինիս ընկալումը: Մեկ այլ կարևոր պատճառ էլ

¹ Զահուկյան Գ.Բ., Խլղաթյան Ֆ.Հ., *Հայոց լեզվի ոճաբանություն*, Ե., 2007, էջ 213:

հեքիաթի բանավոր պատում լինելն է: Այն փոխանցվում է բանավոր և վստահված է հեքիաթասացի հիշողությանը, այդ իսկ պատճառով էլ, ի տարբերություն փոխաբերությունների, համեմատություններն իրենց պարզ կառուցվածքի շնորհիվ առավել դյուրին են մտապահվում: Այս խնդրին հանգամանալից անդրադարձել է Ա. Ջիվանյանը, որի կարծիքով, հեքիաթում, որպես վաղնջագույն տեքստ, հստակ տարբերակված չեն համեմատություններն ու փոխաբերությունները, չնայած մինչ օրս, ինչպես հայտնի է, շատ տեսաբաններ առաջարկում են այդ հնարները սահմանազատելու տարբեր չափանիշներ: Սակայն չնույնացնելու դեպքում էլ համեմատության գերակշռումը բացատրվում է հեքիաթի ժանրային առանձնահատկություններով: Ա. Ջիվանյանը նաև նշում է, որ փոխաբերությունները տարածված չեն հեքիաթներում, քանի որ պարունակում են մի շարք երևակայական և անհնարին տարրեր, մինչդեռ համեմատություններն առավել վառ նկարագրում են այն, ինչն արդեն հայտնի է²:

Մեր հոդվածի նպատակն է քննել համընդհանուրի և առանձինի դրսևորումները իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում հանդիպող համեմատություններում՝ հեքիաթի տեքստը ներկայացնելով որպես համընդհանուրի և առանձինի՝ այն է՝ ազգայինի հակադրամիասնություն:

Յուրաքանչյուր հեքիաթային ստեղծագործություն յուրօրինակ է և անկրկնելի, և համեմատությունների պատկերավոր բնույթի բացահայտման նպատակով հարկ է հաշվի առնել տվյալ ժողովրդի պատկերավոր մտածողության առանձնահատկությունները: Այս իմաստով համեմատությունը, ինչպես և մյուս արտահայտչամիջոցները, հաճախ հեքիաթասացի վերաբերմունքի, անմիջական տպավորության արդյունք են՝ կապված տվյալ իրավիճակի, հանգամանքների, ինչպես նաև նրա հոգեվիճակի և տրամադրության հետ: Այսպես, իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում զանազան գծերով օժտված կերպարների նկատմամբ հեղինակի վերաբերմունքն արտահայտվում է համապատասխան մի շարք համեմատությունների միջոցով: Տվյալ հեքիաթներում հանդես եկող համեմատությունների քննությունը ցույց է տալիս, որ ամենամեծ խումբը հեքիաթային հերոսի գեղեցկությունը նկարագրող համեմատություններն են, որոնք քանակապես գերազանցում են մյուսներին:

² **Ջիվանյան Ա.**, «Երկնքից ընկավ երեք խնձոր». հրաշապատում հեքիաթը որպես արքիպոքսոս, Ե., 2008, էջ 72-75:

Հեքիաթներում համեմատությունը հաճախ դրսևորվում է առաջին իսկ տողերում, երբ տրվում է հերոսների նկարագրությունը: Նման համեմատություններն աչքի են ընկնում իմաստային երանգների նրբությամբ, բազմազան զուգորդումներով, հսկայական արտահայտիչ ներուժով, որն էլ, ի սկզբանե, նպաստում է անկրկնելի հեքիաթային պատկերների ստեղծմանը: Օրինակ՝

Esta era una madre que tenía dos hijas que eran **tan altas como chopos** (María como un ajo, p. 452)³.

Había vez y vez una hormiguita tan primorosa, **tan concertada, tan hacendosa, que era un encanto** (La hormiguita, p. 1)⁴.

Որպես հեքիաթային հերոսի գեղեցկության համեմատության եզր՝ իսպանական հրաշապատում հեքիաթներից շատերում կիրառվում են **ասող** և **արև** բառերը: Հերոսը գեղեցիկ է ու պայծառ, ինչպես համեմատության առարկան՝ ասողը կամ արևը: Համեմատության հիմքում ակնհայտ է **լույս** իմաստի առկայությունը, որի պաշտամունքը մարդկության ամենավաղնջական հավատալիքներից է, որը դրսևորվում է տարբեր ժողովուրդների առասպելաբանության ու դիցաբանության մեջ: Ուստի, որպես կանոն, **լույս** բառի հետ կատարվող համեմատությունները շատ գործածական են ամենատարբեր մշակույթներում, և հատկապես հեքիաթի ժանրում դրանք համընդհանուր են: Քննենք մի քանի օրինակ իսպանական հեքիաթներից.

Y estando el rey en la guerra dio a luz su mujer dos niños preciosos que **parecían dos estrellas** (La niña sin brazos, p. 352).

Y se puso en la carta que gorviera porque su mujé había dao niño mu guapito, mu guapito, que **parecían dos estrellas** (La cueva del dragón, p. 401).

La niña tuvo dos niñitos **más hermosos que el sol** (El cisquero y el demonio, p. 354).

Համանման համեմատությունների օրինակներ առկա են նաև այլ ժողովուրդների հեքիաթներում:

Եթե իսպանական հրաշապատում հեքիաթներից բերված հատվածները քննենք հայկական ժողովրդական հեքիաթների հետ զուգադրու-

³ **Espinosa A.M.** *Cuentos populares recogidos de la tradición oral de España*. Madrid, 2009. *Այսուհետև իսպաներեն բոլոր օրինակների հղումները կտրվեն բնագրում՝ նշելով հեքիաթը և էջը:*

⁴ http://www.bibliotecaspublicas.es/donbenito/imagenes/Fernan_Caballero__Cuentos_de_encantamiento.

թյամբ, ապա դժվար չէ նկատել առկա որոշ լեզվամշակութային տարրերի ընդհանրությունը հայկական հեքիաթների հետ: Այսպես, հայկական հրաշապատում հեքիաթներում ևս գեղեցկությունը հաճախ համեմատվում է լույսի հետ: Այս առումով «Գառնիկ Աղպեր» հեքիաթում **ակն ու արեգակ** բառերի հիմքում հանդես է գալիս լույսի իմաստ պարունակող համեմատություն. «Գառը որ աղաք են անում տանեն՝ էն սիաթը աղջիկը ծառիցը իրան վեր ա գցում: Տեսնում են **ի՞նչ մի նաշխուն ակն ու արեգակ, հուրի մալաք աղջիկ**. Էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ սիրուն, որ չուտես չխմես, հենց նրա գյուլ ջամալին թամաշ անես» (Գառնիկ Աղպեր)⁵:

Հաջորդ օրինակը վերցված է «Ամենագեղեցիկ հարսնացուն» պորտուգալական ժողովրդական հեքիաթից. «...պալատի պատերը հարուստ գորգերով պատվեցին, աթոռների բեկորները վերածվեցին ոսկեգոծ գահի, բայց ամենազարմանալին այն էր, որ **կապիկ կինը դարձավ այնքան գեղեցիկ, որ անգամ արևը կարող էր նախանձել նրան**» (Хранители сказок, Самая красивая невеста, <http://hobbitaniya.ru/portuguese/portuguese24.php>):

Գրիմմ եղբայրների «Գորտ թագավորը կամ Հայնրիխ Երկաթը» հեքիաթում աղջկա գեղեցկությունը մրցակցում է արևի հետ. «Նրա աղջիկները բոլորը գեղեցկուհիներ են լինում, բայց ամենափոքրը բոլորից սիրուն է լինում, էնքան սիրուն, որ **նույնիսկ աշխարհում շատ բան տեսած արևը նրա երեսին նայելիս զարմանքից քար է կտրում**» (Գորտ թագավորը կամ Հայնրիխ Երկաթը)⁶:

Արևելյան հեքիաթներում նույնպես հանդիպում են նման օրինակներ, մասնավորապես, «Հազար ու մեկ գիշեր» հեքիաթների ժողովածուի մեջ գետեղված «Սևափայտե ձիու հեքիաթը» սկսվում է թագավորի երեխաների հետևյալ նկարագրությամբ. «Պատմում են, որ հին ժամանակներում մի մեծ, բարձրագահ թագավոր կար, և **նա երեք աղջիկ ուներ, լիալուսնի ու ծաղկուն պարտեզի նման, ու մի տղա՝ իսկը լուսին**» (Սևափայտե ձիու հեքիաթը)⁷:

Իսպանական հեքիաթներում երբեմն հերոսի գեղեցկությունը համեմատվում է վարդի հետ՝ որպես գեղեցկության վառ խորհրդանիշ: Օրինակ՝

⁵ Ղանալանյան Ա., Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, Ե., 1950, էջ 112:

⁶ Գրիմմ եղբայրներ, Հեքիաթներ, թարգմ.՝ Հ. Թումանյանի, Ե., 1998, էջ 3:

⁷ Հազար ու մեկ գիշեր, Ընտիր հեքիաթներ, ռուսերենից թարգմ.՝ Էդ. Աղայանի, Վ. Տայանի, Ե., 1990, էջ 329:

Y la madre escribió a su hijo que su mujer había dao a luz **dos niños como dos rosas** (La niña sin brazos, p. 350).

Նման համեմատություններ հանդիպում են նաև այլ մշակույթների հեքիաթներում: Այսպես, Գրիմմ եղբայրների «Լուսերեսն ու Վարդերեսը» հեքիաթը սկսվում է հետևյալ նկարագրությամբ. «Տնակի առջև մի պարտեզ է ունենում, պարտեզի մեջ՝ երկու վարդի թուփ, մինը՝ սպիտակ վարդի, մյուսը՝ կարմիր: **Էն վարդի թփերի նման էլ երկու փոքրիկ աղջիկ է ունենում.** մեկի անունը՝ Լուսերես, մյուսինը՝ Վարդերես» (Լուսերեսն ու Վարդերեսը)⁸:

Նշյալ հեքիաթներում գեղեցկություն նկարագրող համեմատությունները բաղաձայնության շնորհիվ ձեռք են բերում որոշակի դիմիկ հնչեղություն, որի պատճառով նախընտրելի են դառնում հեքիաթասացների համար (niños preciosos que parecían más hermosos que el sol): Նման համեմատությունների արտահայտչականությունն առավել ընդգծվում է նվազական-փաղաքշական վերջածանցների միջոցով, որը իսպանական հեքիաթների կարևոր առանձնահատկություններից է: Օրինակ՝

Y Juana se puso entonces el traje encarnao y estaba **más guapito que nunca** (Los tres trajes, p. 365).

Y ese mismo día tuvo un hijo der tamaño de una abuja, **tan pequeñito que casi no se podía vé** (Periquillo, p. 452).

Իսպանական հեքիաթներում հատկապես տարածված են -ito (pequeñito-փոքրիկ, guapito-գեղեցիկ) նվազական-փաղաքշական վերջածանցով հանդես եկող ածականները, որոնք հիմնականում կրում են հուզական նրբերանգ:

Իսպանական հեքիաթներին բնորոշ է նաև գեղեցկությունը համեմատել արքայադստեր հետ, որը սովորաբար հեքիաթներում շատ գեղեցիկ է: Առհասարակ տարբեր ազգերի հրաշապատում հեքիաթներում արքայադուստրը հանդես է գալիս իբրև գեղեցկության, բարության, խելքի, ուժի, բարոյական բարձր սկզբունքների մարմնացում՝ դրանով իսկ բացահայտելով ժողովրդի պատկերացումները իդեալական կնոջ վերաբերյալ: Օրինակ՝

Estaba tan hermosa que **parecía una princesa** (La zamarra, p. 362).

⁸ Գրիմմ եղբայրներ, նշվ. աշխ., էջ 23:

Y se vistió con su traje de estrellas y brillantes y estaba **tan hermosa que no había en el mundo princesa más hermosa que ella** (La zamarra, p. 363).

Գեղեցկություն նկարագրող համեմատությունները հաճախ լինում են ծավալուն՝ աչքի ընկնելով ընդարձակ վառ նկարագրությամբ, որոնց միջոցով հիմնականում ներկայացվում է հերոսների արտաքին նկարագիրը: Օրինակ՝

Apenas hubo dicho estas palabras, cuando vieron que bajaba por la chimenea **una mujer hermosísima, era tan pequeña, que su altura no llegaba a media vara, traía como una Reina**, una corona de oro en la cabeza (Los deseos, p. 2).

Y así fue que Dios les concedió un hijo y nació **tan pequeño como un cañamón; le llamaron Periquillo, y, como no creció ni una cuarta más, con Periquillo se quedó** (Periquillo, p. 1).

En medio de la planta estaba sentada una niña **tan hermosa como diminuta. Por su tamaño, igual que el de una almendra, su madre la llamó Almendrita**. Ningún nombre habría podido describirla mejor. **Tan pequeña que su padre la paseaba asomada al bolsillo de la chaqueta, una cáscara de nuez le servía de cuna y se bañaba en un dedal** (Almendrita, p. 1).

Վերը բերված օրինակներում համեմատությունը զուգակցվում է ինքնատիպ նվազաստյաթով՝ ստեղծելով հեքիաթային անզուգական պատկեր («այնքան փոքր էր, որ նրա հասակը կես վարայի (երկարության չափ) չէր հասնում», «քանի որ կանեփի պես փոքր էր, նրան կոչեցին Պերիքիլյո», «քանի որ երեխան նուշի չափ էր, մայրը նրան կոչեց Նուշիկ, այնքան փոքրամարմին էր, որ հայրը նրան զբոսանքի տանելիս իր բաճկոնի գրպանն էր դնում, ընկույզի կեղևը որպես օրորոց էր ծառայում և լոզանք էր ընդունում մատնոցի մեջ»): Նման օրինակները շատ են իսպանական հեքիաթներում: Նման համեմատության օրինակ հանդիպում է նաև Հանս Քրիստիան Անդերսենի «Մատնաչափիկը» հեքիաթում. «Նրա մեջտեղը՝ փոքրիկ կանաչ վարսանդի վրա, **նստած էր մի շա՛տ պստղիկ աղջիկ, այնքան, որ հագիվ մի մատնաչափ հասակ ուներ: Դրա համար էլ նրա անունը դրին Մատնաչափիկը**» (Մատնաչափիկը)⁹:

Ուշագրավ է, որ իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում գունանվանական համեմատությունները սակավաթիվ են: Մինչդեռ այլ մշակույթների հեքիաթներում դրանք զգալի թիվ են կազմում և սովորաբար

⁹ Անդերսեն Հ.Ք., *Մատնաչափիկը, ոռուերեն թարգմ.*՝ Հ. Հարությունյանի, Ե., 1971, էջ 2:

ցույց են տալիս գեղեցկության բարձր աստիճան: Նշենք, որ գունանվանական համեմատությունները հեքիաթներում հիմնականում կազմվում են երեք գույների միջոցով՝ սպիտակ, ինչպես..., կարմիր, ինչպես... և սև, ինչպես...: Օրինակ՝

Pero al llegar se ve en el espejo y ve que está **tan negra como siempre** (La negra y la paloma, p. 382).

Sus ojos se pusieron **rojos y brillantes como dos rubies** (Los caballeros del pez, p. 6) Una mujer vio entrar en su corral una hermosa gallina negra, la que a poco puso un huevo que parecía de pava, y **más blanco que la cal** (La gallina duende, p. 1).

Գունանվանական համեմատությունները տարածված են նաև այլ ժողովուրդների հեքիաթներում: Օրինակ՝ ռուսական ժողովրդական «Ձյունանուշիկը» հեքիաթում աղջկա սպիտակությունը համեմատվում է ձյան հետ.

«И такая она добрая, послушная и ко всем приветливая. А собою **она беленькая, как снег**; глазки что незабудочки, светло-русая коса до пояса, одного румянцу нет вовсе, словно живой кровинки не было в теле...» (Хранители сказок, Снегурочка, <http://hobbítaniya.ru/rusnarod/rusnarod134.php>).

Հեքիաթներում գերիշխող երեք գույներով կազմված գունանվանական համեմատություններով հատկապես աչքի է ընկնում Գրիմ եղբայրների «Ձյունանուշը» հեքիաթը. «Նա աչքը գցում է ձյանը, նայում, մեկ էլ հանկարծ ասեղը մատը ծակում է, ու երեք կաթիլ արյուն է ընկնում ձյան վրա: Կարմիր գույնը ձյան վրա էնքան գեղեցիկ է լինում, որ թագուհին ականա մտածում է. «Ա՛խ, երանի մի երեխա ունենայի, **ձյան պես ճերմակ մաշկով, արյան պես կարմիր թշիկներով ու շրջանակի փայտի պես սև մազերով**» (Ձյունանուշը)¹⁰:

Իսպանական հեքիաթներում հաճախ հանդիպում են սիրո զգացմունք արտահայտող յուրահատուկ համեմատություններ, որոնցից շատերն ունեն դրական, իսկ որոշները՝ բացասական հարանշանակություն.

Y ella le respondió que le quería **como a sí misma** (Como la vianda quiere a la sal, p. 361).

Y la mayor dijo que le quería **como a su vida**, y la segunda dijo que le quería **más que a su vida**, y la menor le dijo que le quería **como a un buen cagar** (La zamarra, p. 362).

Me quería **como a un buen cagar** (La zamarra, p. 364).

¹⁰ Գրիմ եղբայրներ, նշվ. աշխ., էջ 213:

Le respondió que le quería **como a las niñas de sus ojos** (Como la vianda quiere a la sal, p. 361).

Le dijo que le quería **como la vianda quiere a la sal** (Como la vianda quiere a la sal, p. 361).

Ուշագրավ է նախավերջին համեմատությունը, որտեղ հերոսն ասում է, թե հորն իր աչքերի բիբերի պես է սիրում: Նշենք, որ “querer como a las niñas de sus ojos” (աչքերի բիբերի պես սիրել) արտահայտությունն իսպաներենի դարձվածային ֆոնդում արձանագրված դարձվածք է, որը նշանակում է սիրել և գնահատել ինչ-որ մեկին: Դեռևս Հին կտակարանում բազմիցս օգտագործված նշյալ արտահայտությանը հաճախ կարելի է հանդիպել իսպանական հրաշապատում հեքիաթների հատկապես այն դրվագներում, երբ հերոսները ցանկանում են արտահայտել իրենց մեծ սերը: Պակաս հետաքրքիր չէ վերջին համեմատությունը, որն ունի չափազանցական երանգ, որտեղ աղջկա սերը համեմատվում է ուտելիքի և աղի հետ՝ շեշտը դնելով դրանց անքակտելի միասնության վրա: Այդ բառակապակցության շնորհիվ համեմատությունը դառնում է ոչ միանշանակ, քանի որ իր մեջ չի կրում որևէ գնահատական՝ դրական կամ բացասական նրբերանգներով: Նման համեմատությունը կարող է ճիշտ ընկալվել միայն կոնկրետ համատեքստում, քանի որ այլ դեպքում այն կկորցնի իր գեղագիտական ազդեցությունը: Ըստ Ս. Գասպարյանի՝ բառը, կիրառվելով անսպասելի համատեքստերում, ընդլայնում է իր իմաստային հնարավորությունները՝ միաժամանակ ստանալով մի քանի նշանակություն ու երանգ և ձեռք է բերում լրացուցիչ խորություն¹¹: Սիրո և աղի համեմատության օրինակներ հանդիպում են նաև այլ ժողովուրդների հեքիաթներում: Այսպես, Գրիմ եղբայրների «Սագարած աղջիկը» հեքիաթում թագավորի կրտսեր աղջիկն իր սերը հոր նկատմամբ արտահայտում է հետևյալ կերպ. «Ամենալավ կերակուրն էլ ինձ համար համ չունի առանց աղի. **ես քեզ սիրում եմ աղի չափ**» (Սագարած աղջիկը)¹²:

Ինչ վերաբերում է վերոհիշյալ համեմատություններում օգտագործվող գոեհկաբանություններին, ապա դրանք, մեր կարծիքով, իսպանական հրաշապատում հեքիաթներին բնորոշ առանձնահատկություններից են:

Հեքիաթների ոճահնարային միջավայրն աչքի է ընկնում իր հագեցվածությամբ, որտեղ ոճական հնարներից յուրաքանչյուրը փոխկապակց-

¹¹ Гаспарян С. Лингвопоэтика образного сравнения, Е., 2008, с. 42.

¹² Գրիմ եղբայրներ, նշվ. աշխ., էջ 42:

ված է մյուսների հետ կառուցվածքային, ոճական և իմաստային առնչություններով: Հեքիաթային համեմատությունների գերակշռող մեծամասնությունը հիմնված է չափազանցության վրա: Չափազանցական համեմատություններն իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում մեծ թիվ են կազմում՝ առավելապես օգտագործվելով հերոսների և նրանց շրջապատող միջավայրի արտասովորությունը, գեղեցկությունը կամ տգեղությունը պատկերելու համար: Օրինակ՝

Hizo el caballero todo como se lo había prescrito la vieja, la que, efectivamente resucitó, y más fea que antes, porque sus narices, que no cupieron en el caldero, se quedaron muertas y tan blancas, que **parecían un colmillo de elefante** (Los caballeros del pez, p. 14).

Una tarde el rey cogió de la fuente una rosa bellísima, **cuyos pétalos parecían de terciopelo**, y se la llevó a la reina (El príncipe Tomás, p. 1).

Cuando se vio el pajarito en el estómago del Rey, que **parecía una cueva más oscura que media noche** (El pícaro pajarillo, p. 3).

El pobre vino en ello, y la madre de la niña le dio tantísimo de comer y de beber, que se infló, de manera que, después de cenar, **se quedó más dormido que un difunto** (El zurrón que cantaba, p. 3).

Առաջին օրինակում ծեր կնոջ քիթը համեմատվում է փղի ժանիքի հետ՝ դրանով իսկ ընդգծելով նրա տգեղությունը: Երկրորդում վարդի թերթիկների գեղեցկությունը համեմատվում է թավշի հետ: Հաջորդ օրինակում թագավորի ստամոքսը համեմատվում է կեսգիշերից ավելի մութ քարանձավի հետ: Վերջին օրինակում էլ խոր քուն մտնելը ներկայացվում է «հանգուցյալից ավելի խորը քնեց» արտահայտությամբ: Ինչպես տեսնում ենք, բերված օրինակները հիմնված են չափազանցության վրա՝ ստեղծելով հեքիաթին բնորոշ գունեղ պատկերներ:

Չափազանցական համեմատությունները լայն տարածում ունեն նաև հայկական ժողովրդական հեքիաթներում: Այսպես, «Ջան Փոլատ» հեքիաթում հետևյալ կերպ է ներկայացվում աղջկա գեղեցկությունը. «Գլուխը որ չի բարձրացնում մտիկ տալի՝ ի՛նչ ա տենում. **մի ա՛ղջիկ, մի ա՛ղջիկ, մի ա՛ղջիկ, էնքա՛մ սիրուն, էնքա՛մ նաշխուն, որ չուտես, չխմես, չհագնես, չմաշես՝ հենց նրա գյուլ ջամալին թամաշ անես. մի խոսքով արեգակի կտոր, մի հրեշտակ, մի մարալ, մի ցեյրան, մի հուրի մալաքի մեկը, որ արևին ասում ա՛ դու մեր մտի, ես դուս եմ գալի էնքա՛մ մի սիրունիկ զադ էր: Նրան որ չի տեսնում՝ ջանը մահվան դող ա ընկնում,**

սրտոթում, լիզուն կապնվում, էլ չի կարում խոսա՝ հենց խելքամաղ և ըլնում, մնում» (Ջան Փոլատ)¹³:

Նշենք, որ հեքիաթներում տգեղության բնութագիրը նույնքան ներդաշնակ է հեքիաթի պոետիկային, որքան գեղեցկությանը: Նման հակադիր նկարագրությունների դեպքում որևէ կերպարի տգեղությունը ծառայում է իբրև միջոց առավել ընդգծելու հերոսի գեղեցկությունը: Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում որպես տգեղության չափանիշ հաճախ հանդիպում են *diablo* (սատանա), *perro* (շուն), *monstruo* (հրեշ), *mengue* (դև) բառերը, որոնք նույնպես հանդես են գալիս որպես չափազանցված պատկերներ: Օրինակ՝

«Y el diablo cogió la carta y puso otra donde decía que la niña había dao a luz dos niños **como dos diablos**» (La niña sin brazos, p. 350).

«Y el diablo cogió la carta y puso otra donde decía que la niña había dao a luz **dos perros**» (La niña sin brazos, p. 352).

«Pero el diablo cogió la carta y puso otras onde le decían al rey que su mujer **había parido dos monstruos**» (La niña sin brazos, p. 353).

«Abriose entonces el rastrillo, y asomose la punta de una larga nariz, que sentaba sus reales entre los hundidos ojos y la hundida boca de **una vieja más fea que el mengue**» (Los caballeros del pez, p. 9).

Իսպանական հեքիաթներում հանդիպում են նաև բազմաթիվ երգիծական բնույթի համեմատություններ, որոնք նույնպես հիմնված են չափազանցության վրա: Օրինակ՝

«Y llegaron a una casa y pasaron unas tapias y llegaron ante el pozo, y la Luna se reflejaba en el agua y **parecía un queso**» (El lobo que cree que la Luna es queso, p. 1).

Վերոհիշյալ օրինակում լուսինը պանրին նմանեցնող համեմատությունը բխում է հին առասպելաբանությունից, ըստ որի՝ լուսինը ստեղծված է պանրից: Դա, ըստ երևույթին, պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ լուսնի վրա երևացող խառնարանները նմանվում են որոշ տեսակի պանիրների վրա գոյություն ունեցող անցքերին: Բացի այդ, պանիրը սովորաբար լինում է լուսին հիշեցնող կլոր գլուխներով՝ ունենալով նրան բնորոշ գունային երանգներ: Ինչպես տեսնում ենք, ներկայացված բոլոր պատկերները երգիծական բնույթ ունեն:

Համեմատությունները շարժունություն են հաղորդում գործողությանը, որը հեքիաթի կարևորագույն հատկանիշներից է: Իսպանական հրաշա-

¹³ Ղանալանյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 73:

պատում հեքիաթներում գործողության արագությունը սովորաբար համեմատվում է քամու հետ և հաճախ կարելի է հանդիպել “como el viento” (քամու նման) արտահայտությանը, որն առավելապես կիրառվում է “correr” (վազել) բայի զուգակցությամբ: Նշենք, որ իսպաներենում “como el viento” համեմատությունը դիտարկվում է որպես դարձվածային միավոր: Այս պատկերն ունի համընդհանուր բնույթ և կարելի է հանդիպել նաև այլ լեզուներում: Օրինակ՝

«Pero como no había tiempo de perder se montaron en seguida y salieron **corriendo como el viento**» (Blanca Flor, la hija del diablo, p. 390).

«Y lo montó y salió el pez **nadando como el viento**» (Los cuarenta y un ladrones, p. 448).

«Y los perros echaron a **correr como el viento**» (Dos almas en pena, p. 449).

«Y se puso a soplar **tan fuerte como el viento**» (Los tres cerditos y el lobo, p. 2).

«Me subí en una tortuga que **corría más que el viento**» (Cuento de embustes, p. 3).

Հատկապես ուշագրավ է վերջին օրինակը, որն ակնհայտորեն հիմնված է չափազանցության վրա՝ ներկայացնելով հեքիաթին բնորոշ անիրական պատկեր, ըստ որի՝ կրիան քամուց ավելի արագ է վազում: Քամու հետ համեմատության օրինակներ հանդիպում են նաև այլ ժողովուրդների հեքիաթներում: Այսպես, ռուսական “Жар-Птица и Василиса Царевна” հեքիաթում հանդիպում ենք Бежал он из дворца быстрее ветра համեմատությանը (Хранители сказок, Жар-Птица и Василиса Царевна, <http://hobbitaniya.ru/martinov/martinov2.php>):

Հեքիաթներում համեմատությունների միջոցով առավել ցայտուն և արտահայտիչ ներկայացվում է նաև հերոսների հուզական վիճակը: Օրինակ՝

«La ilusión pronto se apagó **como una vela**» (El rey durmiente, p. 3).

«Y entonces el ermitaño sintió la soledad **como un peso horrible**, y volvió a llorar con gran amargura» (Los ladrones arrepentidos, p. 1).

«Soñaba con la corona de latón **como jamás ningún príncipe ambicioso había soñado el emblema del poder imperial**» (La corona de lata, p. 1).

Բերված օրինակներում պատրանքի մարումը համեմատվում է հանգչող մոմի հետ, միայնության զգացումը՝ սարսափելի բեռի և թիթեղյա թագի

մասին երազող արքայազնը համեմատվում է կայսերական իշխանության հավակնող արքայազնի հետ:

Իսպանական հրաշապատում հեքիաթներում համեմատությունները, ի տարբերություն մակդիրների, հազվադեպ են վերնագրերում: Նման սակավ օրինակներից է “*María como un ajo*” (Սխտորի նման Մարիան)¹⁴ հեքիաթի վերնագիրը:

Այսպիսով՝ խնդրո առարկա հեքիաթներում համեմատություններն օժտված են վառ պատկերավորությամբ, խոր հուզականությամբ ու արտահայտչականությամբ և ունեն ճանաչողական և գեղագիտական մեծ արժեք: Դրանք մեծ դեր ունեն նաև իբրև տեքստակազմիչ միջոց՝ հանդես գալով ոչ միայն որպես ռճական հնար, այլև կարևոր սյուժետային տարր: Բազմազան և ներդաշնակ է համեմատությունների համատեղ գործածությունը հեքիաթի այլ պոետիկական հնարների հետ:

Իսպանական հրաշապատում հեքիաթների փաստական նյութի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս նաև, որ գեղեցկություն արտահայտող համեմատությունները քանակապես գերակշռում են՝ կրելով համընդհանուր բնույթ: Անշուշտ, որքան էլ տարբեր ժողովուրդների մշակույթներում գեղագիտական ընկալումները, գեղեցկության գնահատման չափանիշները տարբեր են, այնուամենայնիվ, ժողովրդական պոետիկային հաջողվել է գտնել գեղեցկության արտահայտման համընդհանուր միջոց, որն էլ իրականացվում է համեմատության պարզ պատկերի միջոցով: Սովորաբար հեքիաթի բովանդակությունը համընդհանուր է և համամարդկային, մինչդեռ նրա արտահայտչաձևերը՝ ազգային, որտեղ միահյուսվում են ժողովրդախոսակցական լեզվին հատուկ տարբեր հնարներ:

¹⁴ **Espinosa A.M.** *Cuentos populares recogidos de la tradición oral de España, Madrid, 2009.*

ОТРАЖЕНИЕ ВСЕОБЩЕГО И НАЦИОНАЛЬНОГО В ИСПАНСКИХ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗКАХ

БАГДАСАРЯН А.Г., АЗИЗБЕКЯН З.Р.

Резюме

Сказки любого народа отличаются своеобразием формы и содержания, но при этом они имеют некую тематическую общность и связаны с древними ритуалами, легендами, религиозными представлениями и, в целом, с архетипами человеческого сознания. Сказку можно рассматривать как единство противоположностей всеобщего и национального, которое проявляется также в ее средствах выражения, в частности, в художественном сравнении. Сказанное относится также к испанским волшебным сказкам, которые содержат богатый материал для межлингвистического сравнительного анализа.

THE EXPRESSIONS OF THE UNIVERSAL AND THE NATIONAL IN SPANISH FAIRY TALES

H. BAGHDASARYAN, Z. AZIZBEKYAN

Abstract

Fairy tales of every nation are distinguished by the peculiarity of their form and content, but at the same time they show a great deal of thematic commonalities and are connected to ancient rituals, myths, religious perceptions, and to archetypes of human thinking in general. A fairy tale can be regarded as a juxtaposition and union of the universal and the national, which is also manifested in its forms of expressions, particularly in literary simile. The present article studies the expressions of the universal and the national in the considerable amount of similes encountered in Spanish fairy tales, national from the viewpoint of intercultural comparative analysis.